

УДК 336.1

JEL classification: E60, E62, F49, G28

Володимир УГРИН

кандидат економічних наук,
доцент,
Західноукраїнський національний
університет, Україна
E-mail: vova.ugrin@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3648-7247

Євген БОНДАРЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент,
Західноукраїнський національний
університет, Україна
ORCID ID: 0000-0001-6856-4855

© Володимир Угрин, Євген Бондаренко,
2021

Отримано: 26.11.2021 р.
Прорецензовано: 03.12.2021 р.
Рекомендовано до друку: 17.12.2021 р.
Опубліковано: 17.12.2021 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Володимир Угрин (Україна)
Євген Бондаренко (Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНОЇ СИСТЕМИ УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА РЕАЛІЇ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. В статті розглянуто особливості роботи митних органів в умовах пандемії COVID-19. Дано оцінку заходам митних органів в контексті захисту національних ринків та боротьби з коронавірусною хворобою.

Мета. Метою статті є дослідження ефектів впливу пандемії коронавірусу на митну систему країн світу та формування пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування митної системи України в умовах негативного впливу ризиків охорони здоров'я.

Методи (методологія). В статті використано загально наукові методи пізнання, а зокрема: емпіричний та логічні методи для визначення сутності основних понять дослідження; статистичний, графічний та метод порівняння для дослідження основних тенденцій зовнішньоекономічної діяльності і надходження митних платежів до державного бюджету України; узагальнення – для формування висновків дослідження.

Результати. Проаналізовано діяльність митних органів Європейського Союзу в умовах пандемії коронавірусу. Доведено використання Європейським Союзом політики неопротекціонізму щодо захисту видобувної та сталеливарної промисловості шляхом реалізації концепції «зеленого курсу». Вивчено ефективність заходів митних органів щодо спрощення процедури імпорту товарів медичного походження спрямованих на боротьбу з коронавірусом. Обґрунтовано необхідність підвищення ефективності діяльності митних органів України щодо захисту національного виробника, розвитку виробництва товарів з високим рівнем доданої вартості, боротьби з контрабандою, розвитку прикордонної інфраструктури та реалізації концепції електронної митниці.

Угрин В., Бондаренко Є. Особливості функціонування митної системи умовах пандемії COVID-19: зарубіжний досвід та реалії України. *Економічний аналіз*. 2021. Том 31. № 4. С. 134-148.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.04.134>

Ключові слова: митниця; ефективність роботи митних органів; експорт; імпорт; зовнішньоекономічна діяльність; пандемія COVID-19; неопротекціонізм.

UDC 336.1

JEL classification: E60, E62, F49, G28

Volodymyr UGRYN

PhD in Economics,
Associate Professor,
West Ukrainian National University, Ukraine
E-mail: vova.ugrin@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-3648-7247

Evgen BONDARENKO

PhD in Economics,
Associate Professor,
West Ukrainian National University, Ukraine
ORCID ID: 0000-0001-6856-4855

© Volodymyr Ugryn, Evgen Bondarenko, 2021

Received: 16.11.2021

Revised: 03.12.2021

Accepted: 17.12.2021

Online publication date: 17.12.2021

This is an Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 license, which permits unrestricted re-use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Volodymyr Ugryn (Ukraine)
Evgen Bondarenko (Ukraine)

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE CUSTOMS SYSTEM UNDER THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC: FOREIGN EXPERIENCE AND THE REALITIES OF UKRAINE

ABSTRACT

Introduction. The article examines the peculiarities of the work of customs authorities in the conditions of the COVID-19 pandemic. The measures of customs authorities in the context of protecting national markets and combating the coronavirus disease are evaluated.

Goal. The purpose of the article is to study the effects of the coronavirus pandemic on the customs system of the countries of the world and to formulate proposals for improving the effectiveness of the functioning of the customs system of Ukraine in the conditions of the negative impact of health risks.

Methods (methodology). The article uses general scientific methods of cognition, and in particular: empirical and logical methods for determining the essence of the main research concepts; statistical, graphic and comparison method for researching the main trends of foreign economic activity and receipt of customs payments to the state budget of Ukraine; generalization - for the formation of research conclusions.

The results. The activity of the customs authorities of the European Union in the conditions of the coronavirus pandemic is analyzed. The European Union's use of the neo-protectionist policy to protect the mining and steel industry through the implementation of the "green course" concept is proven. The effectiveness of measures taken by customs authorities to simplify the procedure for importing medical goods aimed at combating the coronavirus has been studied. The need to increase the effectiveness of the activities of the customs authorities of Ukraine regarding the protection of the national producer, the development of the production of goods with a high level of added value, the fight against smuggling, the development of border infrastructure and the implementation of the concept of electronic customs is substantiated.

Ugryn, V., & Bondarenko, E. (2021). Features of the functioning of the customs system under the conditions of the COVID-19 pandemic: foreign experience and the realities of Ukraine. *Economic analysis*, 31 (4), 134-148.

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2021.04.134>

Keywords: customs; efficiency of customs authorities; export; imports; foreign economic activity; the COVID-19 pandemic; neoprotectionism.

Вступ

Пандемія COVID-19, яка як «чорний лебідь» огорнула світову спільноту наприкінці 2019 року мала ряд негативних проявів на світову та вітчизняну економіку, адже тривалі локдауни та обмеження на функціонування цілих сфер життєдіяльності людини внесли корективи у виробничі та торгівельні процеси. Одним із векторів впливу обмежень пов'язаних із пандемією COVID-19 безумовно є митна справа, адже падіння торгового обороту та необхідність спрощення процедур митного оформлення експортно-імпортних операцій в сфері обігу медикаментів посилює актуальність наукових досліджень ролі митниць як в процесі боротьби з коронавірусом, так і в процесі стабілізації національних економік.

Дослідженню проблематики розвитку митної справи в мовах пандемії COVID-19 присвятили свої праці декілька вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема таких як: Караваєв Т., Калуга Н., Лещук Г. В., Івасюк Н. Б., Чермінська М., Угаз А., Сун С. та інші. Разом з тим невирішеними питаннями досліджень в сфері впливу пандемії коронавірусу на митну систему залишаються питання щодо впровадження заходів із стабілізації торгового обороту та протидії протекціоністським заходам іноземних країн.

Мета та завдання статті

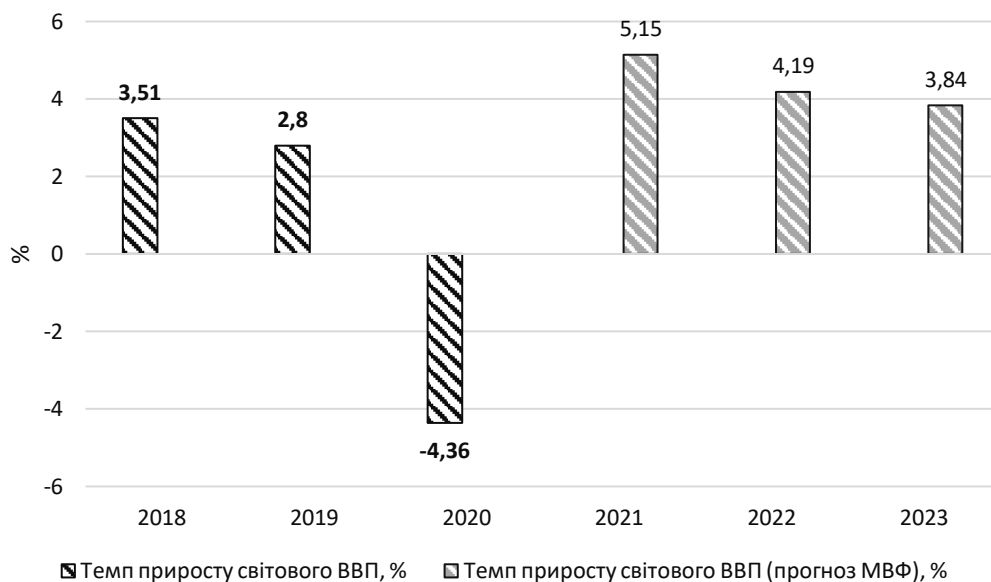
Відтак метою статті є дослідження ефектів впливу пандемії коронавірусу на митну систему країн світу та формування пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування митної

системи України в умовах негативного впливу ризиків охорони здоров'я.

Виклад основного матеріалу дослідження

Наприкінці 2019 року в місті Ухань (Китай) поширилася невідома досі вірусна хвороба, які Всесвітня організація охорони здоров'я назвала COVID-19. Поширення чуток про негативні результати хвороби та зростання кількості смертей серед населення Китайської народної Республіки, а згодом й ряду європейських країн, в першу чергу негативно позначилося на очікуваннях і поведінці економічних агентів, наслідком чого стали перші прояви у попиті на товари і послуги. Поширення ж COVID-19 на початку 2020 року на більшу кількість людей та країн призвело до оголошення пандемії у світі, боротьба з якою відбувалася шляхом впровадження масштабного карантину та обмежень на роботу і пересування населення через державні кордони. Впроваджені обмеження та локдауни в різних країнах світу активізували низку глобалізаційних ризиків, наслідком яких стало зниження ВВП, зростання безробіття, впровадження протекціоністських заходів та ускладнення перетину державних кордонів не лише мігрантами, але й товарами.

Дійсно, внаслідок впроваджених карантинних обмежень, що спричинили зниження попиту на товари і послуги, зменшення виробництва промислової продукції, деформацію глобальних ланцюгів поставок та національних транспортних мереж, падіння глобального попиту на товари і послуги світовий ВВП у 2020 році зменшився на 4,36% (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка реальних і прогнозних значень світового ВВП у 2018-2023 року

*Побудовано автором за даними МВФ [7].

Карантинні обмеження в більшості розвинутих країн світу терміном на 2-3 місяці внесли суттєві і, в деякій мірі, безповоротні корективи у функціонування світової та національних економік, зокрема такі обмеження негативно позначилися на логістиці та трафіку

контейнерних портів, які обслуговують близько 80% світової торгівлі. Порушення логістичних ланцюгів призвело до зниження вартості промислової продукції та зменшення частки міжнародної торгівлі у світовому ВВП (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка деяких показників міжнародної економіки у 2015-2020 роках

Дані рисунку 2 свідчать, що внаслідок зменшення темпів приросту трафіків контейнерних портів на 2,6% у 2020 році, темпи приросту доданої вартості промисловості зменшилися на 2,5%, а

частка міжнародної торгівлі у світовому ВВП на 5,5%.

Зменшення обсягу міжнародної торгівлі призвело до часткового перегляду митних правил та застосування протекціоністських

заходів в розвинутих країнах світу. Так, EUROFER у квітні 2020 року попросив Єврокомісію зменшити обсяги квот на імпорту сталі на 75% терміном на шість місяців, а також підвищити імпорتنі мита на той обсяг сталі, який перевищує встановлені квоти. Окрім цього, EUROFER запропонувала скоротити частку країн в імпорті сталі в ЄС за глобальною квотою (зараз вона становить 30%), заборонити переносити невикористану квоту на наступний період, але при цьому знизити імпортне мито на сталь з 25% до 22%.

Не зважаючи на встановлені правила Світової організації торгівлі Єврокомісія запровадила нові обмеження на міжнародну торгівлю у вигляді «вуглецевого податку» (Carbon Border Adjustment – CBA) в рамках, так званої стратегії «Зеленого курсу», за який інші країни заплатять 5-14 млрд євро, а Україні такий податок коштуватиме приблизно €566,3 млн євро на рік [1].

Поряд з цим, у травні 2020 року Єврокомісія почала антидемпінгове розслідування щодо імпорту г/к прокату з

Туреччини. Причому була загроза, що мита будуть стягувати заднім числом. У результаті демпінг виявили, і з 14 січня 2021 року набрали чинності попередні мита на півроку, розмір яких, однак, був незначним – 4,8-7,6% залежно від виробника. Крім того, триває розслідування проти турецьких сталеливарних компаній про отримання від держави експортних субсидій, які СОТ вважає незаконними.

У відповідь на торгівельні розслідування ЄС проти Туреччини, у грудні 2020 року Туреччина розпочала дзеркальне розслідування проти європейського г/к прокату, а також збільшила мита на приблизно 300 товарних позицій, включаючи металопродукцію. Однак впровадження мита не стосувалися країн, з якими підписані угоди про зону вільної торгівлі.

Внаслідок карантинних обмежень та протекціоністських заходів структура міжнародної торгівлі зазнала певних змін (рис. 3).

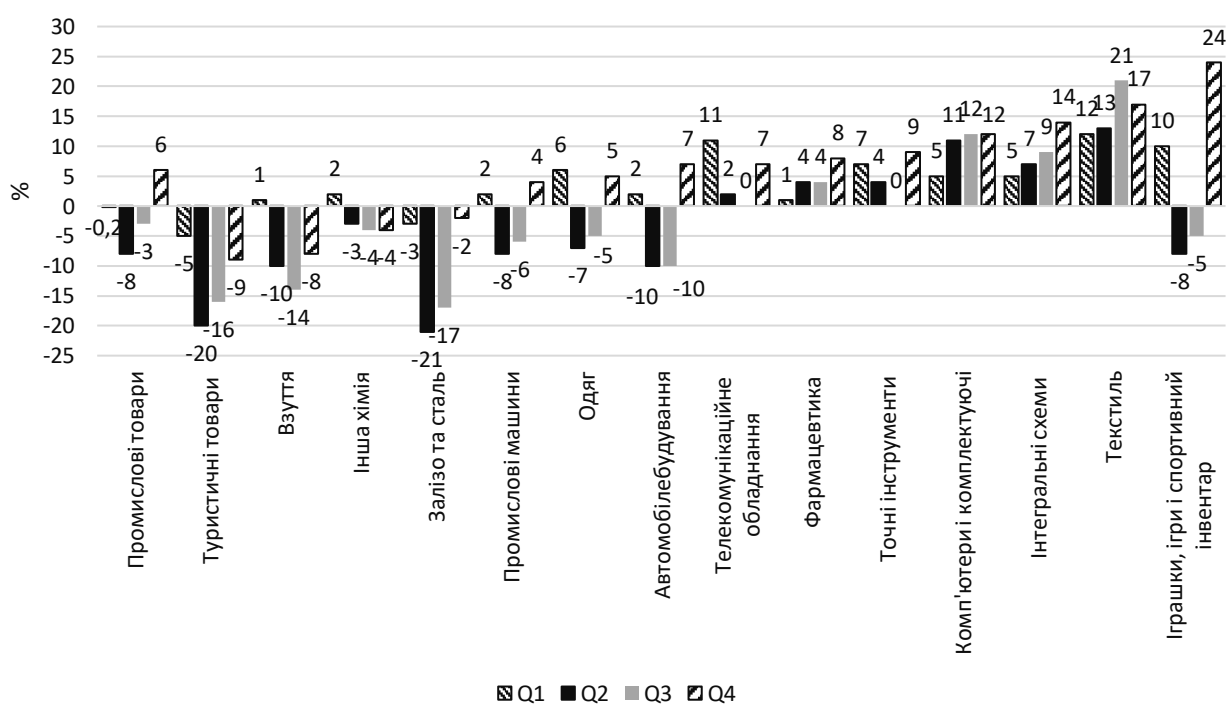

Рис. 3. Стан і структура міжнародної торгівлі товарами у 2020 році

Як свідчать дані рисунку 3, міжнародна торгівля товарами зазнала дисбалансів в

тих галузях, які найбільше залежали від карантинних обмежень і пов'язаного з ним

падіння попиту на товари і послуги. Так, найбільше падіння зазнала туристична галузь та виробництво сталі, обсяги доходів яких знизилися у другому кварталі 2020 року на 20 і 21% відповідно. У третьому кварталі падіння зазначених галузей теж було відчутним, адже обсяги доходів знизилися на 16 і 17% відповідно. Виробництво взуття та автомобілів також зменшилося на 14 і 10% відповідно. Негативного впливу локдауну зазнали також виробництво промислових товарів, промислових машин, хімії та одягу. Натомість масовий перехід до дистанційної роботи та навчання призвів до зростання затребуваних в цьому сегментів галузей економіки, а саме: інвентар (+24%), текстиль (+21%), інтегральні схеми (+14%), комп'ютери та комплектуючі (+12%), телекомунікаційне обладнання (+11%), фармацевтика (+8%) тощо.

Таким чином, підсумовуючи наведене вище зауважимо, що світова торгівля в умовах COVID-19 зазнала суттєвих дисбалансів, що вимагало ефективної реакції, як національних, так і міжнародних регулятивних органів з метою мінімізації заходів протекціонізму та створення умов для швидкого і безперешкодного перетину кордонів медичних препаратів необхідних для боротьби з коронавірусною інфекцією.

Помітну роль в цьому контексті відіграла Всесвітня митна організація, яка спільно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я розробила «Класифікаційний довідник згідно з кодами Гармонізованої системи опису та кодування товарів (ГС) медичних товарів для боротьби з COVID-19 (орієнтовний)». З метою контролю за експортом товарів медичного призначення та засобів індивідуального захисту Всесвітня митна організація розробила спеціальну програму WCO launches an IPR CENcomm Group [15].

Серед основних заходів, розроблених Всесвітньою митною організацією

спрямованих на боротьбу з COVID-19 можна виділити наступні:

- створення і розвиток спеціальної інтернет-сторінки на сайті організації, де оперативно публікуються всі новини щодо поширення коронавірусу та роз'яснюються заходи і рішення Всесвітньої митної організації щодо боротьби з коронавірусом [20];
- розробка разом із Всесвітньою організацією охорони здоров'я «Класифікаційного довідника з кодами ГС медичних товарів для боротьби з COVID-19»;
- формування переліку пріоритетних лікарських засобів і товарів медичного призначення для митних адміністрацій з метою мінімізації митних бар'єрів та полегшення боротьби з COVID-19 [19];
- узагальнення кращих практик митних адміністрацій в окремому розділі вебсайту Всесвітньої митної організації під назвою «Практика членів ВМО у відповідь на пандемію COVID-19»;
- створення платформи для розміщення інформації про статус пунктів пропуску за видами транспорту та про час тимчасового припинення роботи пунктів пропуску;
- проведення та координація операції «СТОП» щодо боротьби з незаконним обігом товарів медичного призначення, пов'язаних з COVID-19 [19].

Таким чином, Всесвітня митна організація під час поширення пандемії COVID-19 намагалася відіграти роль інформаційно-аналітичного центру для національних митниць, а також вжила заходів щодо боротьби з незаконним обігом товарів медичного призначення, що є важливим з огляду на необхідність забезпечення рівного доступу країн світу до ринку фармацевтичних препаратів та обладнання. Разом з тим Всесвітня митна організація та Світова організація торгівлі не змогла запобігти проявам протекціонізму в розвинутих країнах світу, які, в основному, були застосовані для захисту ринків важкої промисловості, де

зосереджується найбільша кількість робочих місць. Маємо на увазі факти впровадження «зеленого податку» в ЄС, антидемпінгові розслідування, зменшення квот на імпорт залізної руди тощо.

Разом з тим, Всесвітня митна організація спільно з Світовою організацією торгівлі розробили необхідні рекомендації для спрощення руху медичних товарів через національні кордони. На основі цих рекомендацій національні митниці внесли в корективи у процедури оформлення експорту/імпорту медичних товарів. Наприклад, Європейський Союз в березні 2020 року прийняв Керівні принципи щодо заходів з управління кордоном для забезпечення безперебійної роботи з переміщення через кордон товарів, зокрема продуктів харчування та товарів медичного призначення держав-членів Європейського Союзу [16]. Керівні принципи щодо заходів з управління кордоном створені з метою збереження дотримання концепції єдиного ринку, тобто збереження єдиної митної політики в межах Європейського Союзу та мінімізації випадків посилення обмежень на перетин національних кордонів країн-членів ЄС. Розроблені «принципи» повинні створити умови для підтримки вільного обігу усіх товарів на внутрішньому ринку ЄС, особливо основних продуктів, таких як ліки та харчові продукти. Причому ніяких додаткових сертифікатів бути не повинно для товарів, законно випущених в обіг на єдиному ринку ЄС. Згідно з «принципами» держави-члени ЄС повинні визначити на своїх кордонах пріоритетні «зелені смуги» для перевезення вантажів спрощення безпечного пересування співробітників, які представляють транспортний сектор, включаючи водіїв вантажівок і поїздів, пасажирів, пілотів та екіпажів повітряних суден через внутрішні та зовнішні кордони [16]. Окрім цього, митні органи Європейського Союзу та окремо держав-членів з метою пришвидшення руху

товарів медичного призначення та продуктів харчування через митний кордон впровадили ряд митних пільг, а саме: затвердили спрощену форму митної декларації, дозволили відстрочку митних платежів на 30 днів, скасували митні тарифи та податок на додану вартість на імпорт товарів медичного призначення та продуктів харчування [17, с. 18-20]. Такі заходи митних органів Європейського Союзу дозволили оперативно забезпечити потреби країн-членів в необхідних медичних препаратах для боротьби з коронавірусною хворобою.

Пандемія коронавірусу та заходи митних органів країн-торгових партнерів України мали значний вплив на національний митний простір. Так, за аналогією до європейських країн Кабінетом Міністрів України 11 березня 2020 року було прийнято постанову «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» (зі змінами) [10]. Відповідно до цієї постанови, на всій території України було запроваджено карантин, в результаті якого було накладено обмеження на пересування та роботу в середині країни, а також було внесено корективи у функціонування митної системи. Зокрема 13 березня 2020 року відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 288-р «Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю», було тимчасово закрито 94 пункти пропуску через державний кордон і пунктів контролю та тимчасово припинено пішохідне сполучення у 49 пунктах пропуску через державний кордон [12]. На наш погляд, таке рішення Кабінету Міністрів України хоча й було застосовано з метою мінімізації поширення коронавірусної хвороби на території України, однак організація виконання цього рішення митними органами була вкрай неефективною, адже на міжнародних пунктах пропуску не було забезпечено

додаткових можливостей для пропуску українських заробітчани, які поверталися з європейських країн додому. Внаслідок непродуманої організації транспортного і пішохідного перетину державного кордону України українськими громадянами на пунктах пропуску було допущено формування багатотисячних черг, що суттєво підвищувало ризики захворювання на COVID-19.

Що ж стосується інших заходів митних органів України щодо боротьби з пандемією COVID-19, то з метою спрощення імпорту товарів фармацевтичної галузі та перетину кордону для ввезення через митний кордон товарів медичного призначення Кабінет Міністрів України розробив Постанову від 20 березня 2020 р. № 224, якою затверджено Перелік товарів (у тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію

спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, які звільняються від сплати ввізного мита та оподаткування податком на додану вартість [11].

Звільнення від оподаткування імпорту товарів медичного призначення та спрощення перетину державного кордону імпортерами медичної продукції, на наш погляд, за декілька місяців дозволило оперативно ліквідувати нестачу апаратів штучного дихання та інших необхідних препаратів для боротьби з COVID-19 в Україні.

Разом з тим, обмеження на перетин державного кордону транспортними засобами та спрощення процедури оформлення імпорту медичних товарів негативно позначилося на кількості оформлених митних документів та обсягах надходжень до державного бюджету України від податків від міжнародної торгівлі та митних платежів (табл. 1).

Таблиця 1. Зведена таблиця показників функціонування митної системи України в умовах пандемії COVID-19

Показники	2019	2020	Відхилення, %
Показники діяльності митних органів			
Пропущено через митний кордон України транспортних засобів, тис. од.	18,1	8,9	-50,8
Пропущено товарів через митний кордон України (крім товарів, що переміщуються стаціонарними видами транспорту), млн од.	329,1	333,8	1,4
Оформлено митних декларацій форми МД-2, тис шт	4559,4	4464,6	-2,1
Оформлено квитанцій МД-1, тис шт	1620,4	846,0	-47,8
Показники надходження до державного бюджету України від митних платежів			
Акцизний податок з ввезених на територію України підакцизних товарів (продукції), млрд грн	4,8	5,8	20,8
Податок на додану вартість з ввезених на територію України товарів, млрд грн	29,5	27,4	-7,1
Ввізне мито, млрд грн	2,7	3,0	11,1

* Побудовано авторами за даними Державної митної служби України та Державної казначейської служби України.

Дані таблиці 1 свідчать, що внаслідок обмеження перетину державного кордону України транспортними засобами у 2020 році, обсяг потоку транспортних засобів знизився на 50,8% порівняно з 2019 роком, що в свою чергу призвело до зменшення кількості оформлених квитанцій МД-1 на 47,8%. Окрім цього, внаслідок спрощення процедури митного оформлення товарів медичного призначення та звільнення їх від сплати податку на додану вартість, відмітимо зменшення обсягів

надходження до державного бюджету України коштів від оподаткування імпорту податком на додану вартість.

Однак, зниження обсягів надходження від податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів, на наш погляд, пояснюється не звільненням від оподаткування фармацевтичних товарів, а загальним зменшенням імпорту в Україну внаслідок падіння попиту на певні імпортні товари, такі як одяг, взуття, промислову продукцію тощо (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка та структура платіжного балансу України у 2019-2021 роках*

Стаття платіжного балансу	I кв. 2019	II кв. 2019	III кв. 2019	VI кв. 2019	I кв. 2020	II кв. 2020	III кв. 2020	VI кв. 2020	I кв. 2021	II кв. 2021
А. Рахунок поточних операцій	-0,57	-1,27	-3,73	1,45	2,05	2,00	0,55	0,67	-0,87	0,22
Баланс товарів та послуг	-1,87	-2,92	-4,17	-3,56	-1,15	0,81	-1,08	-0,96	-0,93	0,55
Баланс товарів	-2,25	-3,23	-4,46	-4,33	-1,74	-0,57	-2,09	-2,38	-1,90	-0,30
Експорт товарів	11,27	11,20	11,64	11,99	11,26	9,85	11,00	13,04	12,48	14,97
Імпорт товарів	13,51	14,43	16,09	16,32	13,00	10,41	13,09	15,42	14,38	15,27
Баланс послуг	0,38	0,31	0,29	0,77	0,59	1,38	1,01	1,42	0,97	0,84
Експорт послуг	3,84	4,33	4,69	4,61	4,00	3,39	3,89	4,28	3,80	4,23
Імпорт послуг	3,46	4,02	4,40	3,84	3,42	2,00	2,88	2,86	2,83	3,39
Баланс первинних доходів	0,44	0,80	-0,45	1,13	2,28	0,23	0,60	0,43	-1,00	-1,38
Оплата праці (баланс)	2,87	3,09	3,37	3,42	2,96	2,61	2,90	3,25	3,12	3,39
Доходи від інвестицій (баланс)	-2,43	-2,29	-3,82	-2,29	-0,69	-2,38	-2,29	-2,81	-4,11	-4,77
Баланс вторинних доходів	0,85	0,85	0,88	3,88	0,92	0,95	1,03	1,20	1,05	1,05
В. Рахунок операцій з капіталом	-0,01	0,01	0,04	0,00	0,01	0,00	0,00	-0,02	0,01	0,01
С. Фінансовий рахунок	-0,91	-1,68	-5,15	-2,33	2,19	0,66	2,25	-1,83	0,09	-1,04
D. Зведений баланс (= А + В - С)	0,33	0,42	1,45	3,78	-0,14	1,34	-1,69	2,48	-0,96	1,27

*Побудовано автором за даними НБУ [8].

Дані таблиці 2, підтверджують нашу тезу про те, що саме зменшення загального обсягу імпорту товарів в Україну у 2-3 кварталах 2020 року є основною причиною зменшення обсягів

надходження до державного бюджету податку на додану вартість з ввезених товарів. Так, у другому кварталі 2020 року обсяг імпорту товарів порівняно з другим кварталом 2019 року зменшився на 27,9%,

однак у річному вимірі зменшення обсягу імпорту відбулося лише на 5,5%, що й мало вплив на зменшення надходжень від ПДВ на ввезені товари до державного бюджету.

Разом з тим, варто відмітити той факт, що митні органи України не підтримали введення обмежень на рух товарів через митний кордон, що дозволило збалансувати експортно-імпорتنі операції. Разом з тим, потрібно відмітити, що пандемія COVID-19 та значна частка сільськогосподарської продукції (38,8%) у структурі українського експорту мала позитивний вплив на стан зовнішньої торгівлі України, адже зменшення попиту на імпорتنі товари та зниження цін на енергоносії на 30% за умови підтримки стабільного попиту на вітчизняну сільськогосподарську продукцію сприяло зменшенню негативного сальдо балансу товарів та рахунку поточних операцій в цілому. Так, в другому кварталі 2019 року баланс товарів складав -3,23 млрд дол США, тоді як в другому кварталі 2020 року цей показник становив лише -0,57 млрд дол. Баланс рахунку поточних операцій у другому кварталі 2019 року складав -1,27

млрд дол, а в третьому кварталі -3,73 млрд дол, тоді як аналогічні показники 2020 року становили 2,0 та 0,55 млрд дол відповідно. Що ж стосується експорту, то в період пандемії обсяги експорту у річному вимірі збільшилися у 2020 році на 8,8%.

Аналізуючи митну політику та особливості функціонування митних органів України в період пандемії COVID-19 варто відмітити досить суттєвий прорахунок митних органів в контексті регулювання експорту товарів медичного призначення в період до визнання Всесвітньою організацією охорони здоров'я 11 березня перебіг коронавірусної хвороби пандемією. Не зважаючи на те, що коронавірусна хвороба поширювалася на територію Європи наприкінці січня 2020 року, Кабінетом Міністрів України та митницями не було вжито заходів щодо обмеження експорту медичних масок, що призвело до надмірного експорту респіраторів та медичних масок за межі країни. Таке обмеження було введено лише 11 березня 2020 року Постановою Кабінету Міністрів України №214 [9].

Таблиця 3. Динаміка експорту медичних респіраторів та хірургічних масок з України з вересня 2019 року по лютий 2020 року

Товари медичного призначення	Вересень 2019 р.	Жовтень 2019 р.	Листопад 2019 р.	Грудень 2019 р.	Всього (вересень-грудень 2019 р)	Січень 2020 р.	Лютий 2020 р.	Всього (січень-лютий 2020 р)
Респіратори								
Кількість, шт	0,8	1,4	1	0,7	3,9	0,4	2,2	2,6
Вартість, млн дол	32,7	61,5	44,2	3,3	141,7	32,8	154,5	187,3
Медичні хірургічні маски					0			
Кількість, шт	265,5	286,5	343,9	201,1	1097	246,3	394	640,3
Вартість, млн дол	3876,6	3740,3	4663,1	3016,4	15296,4	3825,8	9147,7	12973,5

Побудовано авторами за даними [2].

Як свідчать дані таблиці 2, у січні-лютому 2020 року з України було експортовано респіраторів на 187,3 млн дол, що на 45,6 млн дол більше, ніж за вересень-грудень 2019 року. Окрім цього, експорт медичних хірургічних масок у лютому 2020 року збільшився на 1,4 рази порівняно із середньомісячним експортом у 2019 році. При цьому експортна вартість медичних масок зросла на 49,5% у лютому 2020 року порівняно з січнем 2020 року. У січні-лютому з України експортовано медичних хірургічних масок 640,3 тонн на загальну вартість 12,974 млрд дол США.

В результаті неконтрольованого експорту медичних хірургічних масок за межі України на внутрішньому ринку утворився дефіцит цього товару, що призвело до спекуляцій з їх вартістю, а також до збільшення спроб несанкціонованого вивозу медичних масок за межі держави. При цьому варто зауважити, що з високою імовірністю у січні-лютому масове вивезення медичних хірургічних масок з України було здійснено з метою їх завезення назад після введення карантинних обмежень, однак вже за вищими цінами і без сплати митних платежів, які були скасовані.

Після 11 березня 2020 року, коли громадськість підняла питання про дефіцит масок, контроль за переміщенням цього виду товарів через митниці і пункти пропуску став жорсткішим.

Щодо інших важливих аспектів функціонування митної системи України в умовах пандемії COVID-19, то варто відмітити високі ризики з боку введення протекціоністських заходів різних держав світу. Так, як вже зазначалося вище, Європейський Союз запровадив так званий «зелений курс» суть якого полягає у встановленні додаткових бар'єрів для імпорту залізної руди та іншої продукції видобувної промисловості, де-юре з метою підвищення екологічних стандартів, однак де-факто – з метою зменшення обсягів імпорту та збільшення обсягів внутрішнього виробництва. Примітно, що

прискорення впровадження заходів щодо введення вуглецевого податку та квотування імпорту продукції видобувної промисловості відбулося на фоні пандемії COVID-19. Безумовно такі заходи Європейського Союзу негативно вплинуть на динаміку експорту продукції металургійної галузі та видобувної промисловості України в цілому.

В такому випадку митним органам України варто розглянути питання щодо спрощення процедури імпорту технологій та звільнення такого імпорту від податків і платежів. Такий захід дасть змогу металургійним заводам та видобувним комбінатам оперативніше провести модернізацію виробництв з метою зменшення викидів парникових газів, що в свою чергу дасть змогу уникнути обкладанням експортної продукції вуглецевим податком ЄС.

Зважаючи на те, що основна стаття експорту України до ЄС включає в себе продукцію сільського господарства, то певні зміни митних правил повинні стосуватися й цієї галузі української економіки. В першу чергу, на наш погляд, варто звернути увагу на необхідність обмеження сировинної складової сільськогосподарської продукції адже сільськогосподарська сировина або сільськогосподарські продукти первинної переробки є частиною політики екстенсивності експорту, яка не сприяє збільшенню надходження експортної виручки в країну. Тому з цих причин Україні варто ввести експортні мита на сировинну сільськогосподарську продукцію та скасувати митні платежі на імпорт технологічних товарів і устаткування для реалізації концепції переробного сільського господарства і тваринництва. Наприклад, устаткування для млинів, пекарень, переробки м'яса тощо.

Важливим елементом є митне стимулювання експорту органічної сільськогосподарської продукції, адже «зелений курс» ЄС в рамках Стратегії «Від ферми до виделки» передбачає

скорочення використання пестицидів на 50%, а добрив на 20% за умови збереження родючості ґрунтів на тому ж рівні [14], що також негативно може вплинути на динаміку експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції. Відтак митне сприяння імпорту технологій для органічного сільського господарства, а також впровадження експортних мит на сільськогосподарську сировину сприятимуть трансформації українського сільського господарства із сировинного на органічне виробництво.

Одним із слабких місць у функціонуванні митних органів в період пандемії коронавірусу безумовно є допущення фактів контрабанди товарів через митний кордон України. Рівень контрабанди досить важко оцінити, однак експерти Міжнародного центру перспективних досліджень визначають рівень контрабанди шляхом використання методу дзеркальної статистики. Так, у 2020 році експорт України до ЄС склав 18,66 млрд дол США, а за даними ЄС – 19,57 млрд дол США; імпорт склав 23,74 млрд дол США, у той час коли в європейській статистиці відображено 27,43 млрд дол США. Тобто різниця між статистичними даними щодо імпорту складає 3,69 млрд дол, і це тільки з країнами Європейського Союзу.

Боротьба з контрабандою вимагає посилення відповідальності за порушення митного законодавства не лише з боку експортерів та імпортерів, але й з боку всієї вертикалі працівників митних органів. Також підвищення ефективності потребує вітчизняна судова система, адже впродовж 2020 року Держмитслужба виявила 14 тисяч порушень митних правил на загальну суму 2,6 млрд грн, на розгляд до суду передано 11 тисяч справ про порушення митних правил на суму майже 2,4 млрд грн, однак за результатами розгляду справ судами накладено стягнень (конфіскація товарів та штрафи) на суму майже 1,2 млрд грн, тобто ефективність роботи судів складає лише 50%.

З метою мінімізації фактів незаконного перетину митного кордону України товарами з іноземних держав, на наш погляд, за час карантинних обмежень варто було б вжити заходів щодо модернізації прикордонної інфраструктури та відкриття додаткових пунктів пропуску на кордоні з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Особливо актуальним є створення додаткових пунктів пропуску з Республікою Польща на фоні справжнього колапсу існуючих пунктів пропуску на початку карантину. Не менш важливим додаткові пункти пропуску є для транспорту, адже неефективність існуючих пунктів пропуску доводять досить часті утворення черг приватного автомобільного транспорту під час дії пільгового періоду щодо розмитнення автомобілів. Окрім цього, доцільно модернізувати існуючі пункти пропуску з точки зору забезпечення комфортного проходження митного контролю фізичними особами, включаючи створення нових зон відпочинку, кафе тощо.

Досвід Європейського Союзу свідчить про значний прогрес в реалізації системи електронної митниці. З огляду на пандемію коронавірусу та ризик зараження працівників та осіб, які перетинають кордон доцільно в мобільному додатку «Дія» передбачити можливість подання до митних органів електронної декларації та особистих даних осіб, які перетинають кордон. Поряд з цим, варто вирішити проблему перевезення ручної поклажі та передач продукції від українських заробітчани на територію України, яка завозиться через митний контроль мікроавтобусами без належного митного оформлення. Одним із варіантів може бути впровадження окремої групи фізичних-осіб підприємців для перевезення передач через митний кордон України. Такий підхід дасть змогу забезпечити контроль над перевезеннями та забезпечить умови для розмитнення таких вантажів на пунктах пропуску, що

збільшить надходження до державного бюджету від митних платежів.

Висновки

Пандемія COVID-19 негативно позначилася на обсягах міжнародної торгівлі та експортно-імпортних операціях України, адже карантинні обмеження призвели до зменшення попиту на значний обсяг товарів і попиту, оскільки суттєво знизилися обсяги перевезень приватним і вантажним транспортом, зокрема трафік міжнародних контейнерних портів зменшився на 2,6% у 2020 році. Зменшення попиту та виробництва негативно позначилися на обсягах міжнародної торгівлі та світового ВВП, які скоротилися на 5,5 та 4,6% відповідно. Такі тенденції зумовили необхідність перегляду митних правил в багатьох розвинутих країнах, а зокрема в країнах-членах Європейського Союзу. Перегляд митних правил отримав яскравий протекціоністський підтекст, адже зменшення внутрішнього виробництва у ЄС призвело до зростання безробіття, що в свою чергу вимагало від політиків вжиття заходів захисту внутрішнього ринку. В результаті ЄС зменшив квоти на імпорт сталі та підвищив імпортні мита на імпорт залізної руди, окрім цього було прискорено впровадження концепції «зеленого курсу», яка передбачає встановлення вуглецевого податку на продукцію видобувної та важкої промисловості.

Однак в частині регулювання руху товарів медичного призначення через митний кордон ЄС було застосовано значна кількість спрощень митних правил. За цією логікою працювали й митні органи України, які впровадили послаблення митних правил для імпорту товарів

медичного призначення, зокрема скасували податок на додану вартість та деякі інші митні платежі. Митні послаблення позитивно вплинули на імпорт медичних хірургічних масок, апаратів штучної вентиляції легень та інших медичних товарів призначених для боротьби з коронавірусом. Окрім цього, митні органи України впровадили заборону на експорт товарів медичного призначення з метою подолання дефіциту медичних хірургічних масок, респіраторів тощо.

Разом з тим, відмітимо, що митні органи не використали період карантинних обмежень для модернізації прикордонної інфраструктури та створення нових пунктів пропуску. Окрім цього, зважаючи на значні протекціоністські ризики для зовнішньоекономічної діяльності України, митним органам доцільно переглянути митну політику у сфері квотування та встановлення експортних мит на експорт сільськогосподарської сировини, адже експорт сировини суттєво зменшує вигоди держави на відміну від експорту готової продукції з високим рівнем доданої вартості. Тому доцільно встановити менші квоти на експорт зерна, натомість забезпечити нульовий тариф для розмитнення технологій, які можна спрямувати на будівництво млинів та інших сільськогосподарських виробництв.

Перспективними напрямками дослідження діяльності митних органів України є дослідження проблематики контрабанди товарів та ефективного досвіду політики неопротекціонізму для захисту національного виробника в умовах пандемії, дисбалансів міжнародної торгівлі та гібридної війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Григоренко Ю. Без правил: протекціонізм перетворив торгівлю на війну всіх проти всіх. 2021. URL: <https://gmk.center/ua/posts/be-z-pravil-protekcionizm-peretvoriv-torgivlju-na-vijnu-vsih-proti-vsih>.
2. Канєвський Г. Протягом січня-лютого з України продали товарів для протидії коронавірусу на 15,2 млн доларів. 2021. URL: <https://statewatch.org.ua/publications/protiahom-sichnia-liutoho-z-ukrainy-prodaly-tovariv-dlia-protydii-koronavirusu-na-15-2-mln-dolariv>.
3. Караваєв Т., Калуга Н. Митна справа в умовах COVID-19. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2020. № 5. С. 42-57.
4. Лещук Г. В., Івасюк Н. Б. Податкова система України в умовах пандемії COVID-19: сучасні реалії та прогнози. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2020. Вип. 33(1). С. 87-92.
5. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
6. Офіційний сайт Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/en>.
7. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>.
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>.
9. Про внесення змін у додаток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 р. № 1109: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 року №214. URL: https://vosocc.unocha.org/GetFile.aspx?file=101310_Ukrainian%20Export%20Legislation.pdf.
10. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p#Text>.
11. Про затвердження переліку товарів (у тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, які звільняються від сплати ввізного мита та операції з ввезення яких на митну територію України та/або операції з постачання яких на митній території України звільняються від оподаткування податком на додану вартість: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2020 р. № 224 (зі змінами, внесеними постановою КМУ від 8 квітня 2020 № 271). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2020-p#Text>.
12. Про тимчасове закриття деяких пунктів пропуску через державний кордон та пунктів контролю. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 березня 2020 № 288-р (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/288-2020-p#Text>.
13. Українська митниця vs контрабанда: бій з тінню? Міжнародний центр перспективних досліджень. 2021. URL: <https://icps.com.ua/ukrayinska-mytnytsya-vs-kontrabanda-biy-z-tinnyu>.
14. Шевченко М. Що таке Європейський зелений курс. 2021. URL: <https://ecoaction.org.ua/eu-green-deal.html>.
15. COVID-19 – WCO updates. URL: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/activities-and-programmes/natural-disaster/coronavirus.aspx>.
16. Covid-19 Guidelines for border management measures to protect health and ensure the availability of goods and essential services (2020/C 86 I/01), OJ C 86I, 16.03.2020.
17. Czermińska M. Impact of the COVID-19 pandemic on customs system and customs procedures in the European Union. *Krakowskie studia międzynarodowe*. 2021, № 2. pp. 11-33.
18. Ugaz A., Sun S. How countries can leverage Trade Facilitation to Defeat the COVID-19 Pandemic. *UNCTAD*. 2020. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/dtlinf2020d2_en.pdf
19. WHO/WCO list of priority medicines and an updated joint WCO/WHO HSclassification list for COVID-19 medical supplies now available. URL: <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2020/april/who-wco-list-of-priority-medicines-and-an-updated-joint-wco-who-hs-classification-list.aspx>.
20. World Customs Organization. URL: <http://www.wcoomd.org/en.aspx>.

REFERENCES

- Hryhorenko, Yu. (2021). Bez pravyl: proteksionizm peretvoryv torhivliu na viinu vsikh proty vsikh. Retrieved from: <https://gmk.center/ua/posts/be-z-pravil-proteksionizm-peretvoriv-torgivlju-na-vijnu-vsikh-proti-vsikh>.
- Kanievskyi, H. (2021). Protiahom sichnia-liutoho z Ukrainy prodaly tovariv dlia protydii koronavirusu na 15,2 mln dolariv. Retrieved from: <https://statewatch.org.ua/publications/protiahom-sichnia-liutoho-z-ukrainy-prodaly-tovariv-dlia-protydii-koronavirusu-na-15-2-mln-dolariv/>
- Karavaiev, T., & Kaluha, N. (2020). Mytna sprava v umovakh COVID-19. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, 5, 42-57.
- Leshchuk, H. V., & Ivasiuk, N. B. (2020). Podatkova systema Ukrainy v umovakh pandemii COVID-19: suchasni realii ta prohnozy. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*, 33(1), 87-92.
- Ofitsiyni sait Derzhavnoi kaznacheiskoi sluzhby Ukrainy (2021). Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua/ua>.
- Ofitsiyni sait Derzhavnoi mytnoi sluzhby Ukrainy (2021). Retrieved from: <https://customs.gov.ua/en>.
- Ofitsiyni sait Mizhnarodnoho valiutnoho fondu (2021). Retrieved from: <https://www.imf.org>.
- Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy (2021). Retrieved from: <https://bank.gov.ua>.
- Pro vnesennia zmin u dodatok 1 do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 hrudnia 2019 r. № 1109: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2020 roku. № 214. Retrieved from: https://vosocc.unocha.org/GetFile.aspx?file=101310_Ukrainian%20Export%20Legislation.pdf.
- Pro zapobihannia poshyrenniu na terytorii Ukrainy hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi koronavirusom SARS-CoV-2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2020 r. № 211 (zi zminamy). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p#Text>.
- Pro zatverdzhennia pereliku tovariv (u tomu chysli likarskykh zasobiv, medychnykh vyrobiv ta/abo medychnoho obladnannia), neobkhidnykh dlia vykonannia zakhodiv, spriamovanykh na zapobihannia vynykenniu i poshyrenniu, lokalizatsiiu ta likvidatsiiu spalakhiv, epidemii ta pandemii hostroi respiratornoi khvoroby COVID-19, sprychynenoi koronavirusom SARS-CoV-2, yaki zvilniaiutsia vid splaty vyznomo myta ta operatsii z vvezennia yakykh na mytnu terytoriiu Ukrainy ta/abo operatsii z postachannia yakykh na mytnii terytorii Ukrainy zvilniaiutsia vid opodatkovannia podatkom na dodanu vartist: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 bereznia 2020 r. № 224 (zi zminamy, vnesenyymi postanovoioi KMU vid 8 kvitnia 2020 № 271). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2020-p#Text>.
- Pro tymchasove zakryttia deiakykh punktiv propusku cherez derzhavnyi kordon ta punktiv kontroliu. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 13 bereznia 2020 № 288-r (zi zminamy). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/288-2020-r#Text>.
- Ukrainska mytnytsia vs kontrabanda: bii z tinniu? Mizhnarodnyi tsentr perspektyvnykh doslidzhen. (2021). Retrieved from: <https://icps.com.ua/ukrayinska-mytnytsya-vs-kontrabanda-biy-z-tinniu>.
- Shevchenko, M. (2021). Shcho take Yevropeiskyi zelenyi kurs. Retrieved from: <https://ecoaction.org.ua/eu-green-deal.html>.
- COVID-19 – WCO updates (2021). Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/activities-and-programmes/natural-disaster/coronavirus.aspx>.
- Covid-19 Guidelines for border management measures to protect health and ensure the availability of goods and essential services (2020/C 86 I/01), OJ C 86I, 16.03.2020.
- Czermińska, M. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on customs system and customs procedures in the European Union. *Krakowskie studia międzynarodowe*. No 2. pp. 11-33.
- Ugaz, A., & Sun, S. (2020). How countries can leverage Trade Facilitation to Defeat the COVID-19 Pandemic, UNCTAD. Retrieved from: https://unctad.org/system/files/official-document/dtlinf2020d2_en.pdf.
- WHO/WCO list of priority medicines and an updated joint WCO/WHO HSclassification list for COVID-19 medical supplies now available (2020). Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en/media/newsroom/2020/april/who-wco-list-of-priority-medicines-and-an-updated-joint-wco-who-hs-classification-list.aspx>.
- World Customs Organization (2021). Retrieved from: <http://www.wcoomd.org/en.aspx>.